

СТУДЕНТСЬКА НАУКОВА РОБОТА
НА ТЕМУ:
«ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ СИСТЕМИ
ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН ПОХИЛОГО ВІКУ	4
2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	12
3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	22
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31

ВСТУП

Система пенсійного забезпечення реалізує в Україні одну з основних гарантій соціального захисту непрацевдатних громадян похилого віку з метою задоволення їхніх матеріальних потреб та інтересів. Разом з тим, вона не є досконалою, насамперед, через брак коштів на фінансування пенсійних виплат внаслідок існування безробіття, тіньової економіки та старіння населення. В сучасних умовах збільшення чисельності людей пенсійного віку зазначені чинники призводять до зростання пенсійного навантаження на працюючих. Отже, пенсійна система України потребує модернізації, першою чергою, в частині розбудови добровільного пенсійного забезпечення.

Метою наукової роботи є поглиблення теоретико-методичних засад формування фінансових ресурсів системи пенсійного забезпечення в Україні та визначення напрямів їх практичної реалізації у сучасних умовах.

Відповідно до визначеної мети у науковій роботі окреслено і вирішено таке **основне завдання** – здійснити моніторинг сучасних реалій фінансування системи пенсійного забезпечення в Україні та сформулювати пропозиції щодо подальшого вдосконалення пенсійного захисту населення шляхом активізації діяльності недержавних пенсійних фондів.

Об'єктом дослідження є фінансові ресурси Пенсійного фонду України та недержавних пенсійних фондів.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти формування фінансових ресурсів системи пенсійного забезпечення в Україні в умовах демографічного старіння населення.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні і практичному вирішенні основних завдань щодо формування фінансових ресурсів системи пенсійного забезпечення в Україні з метою зниження навантаження на державний бюджет.

У процесі вирішення поставлених завдань використані загальнотеоретичні, економіко-статистичні та економіко-математичні методи.

1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН ПОХИЛОГО ВІКУ

Одним з пріоритетних завдань соціальної політики держави є забезпечення матеріальної підтримки громадян у похилому віці. Потреба людини в соціальному захисті зумовлена багатьма факторами: біологічною природою людини, особливостями умов праці (рівень доходу, режим праці та відпочинку тощо), виробничим середовищем, трудовими відносинами, природними та технологічними обставинами, а також безліччю інших чинників [24, с. 13]. Тому у процесі соціального захисту пенсійна система відіграє важливу роль.

Пенсійна система – це сукупність інститутів норм та спеціалізованих організаційних структур, які надають матеріальне забезпечення категорії громадян, що визначені законом, з метою зниження рівня бідності внаслідок позитивного впливу на соціальні ризики, такі як досягнення похилого віку, настання інвалідності, втрата годувальника [2, с. 21].

Базовою та однією з найважливіших соціальних гарантій стабільного розвитку суспільства, що стосується всіх його верств, є пенсійне забезпечення - процес матеріальної підтримки індивіда, безпосередньо пов'язаний із його трудовою діяльністю, терміни та умови якого залежать від розміру заробітної плати, стажу роботи, умов праці тощо. Крім того, слід враховувати, що пенсійне забезпечення ґрунтується на економічних інтересах різних поколінь, що відрізняються рівнем доходів і розвитку [25, с. 126].

Разом з тим, визначення пенсійного забезпечення не зустрічається серед сучасних нормативно-правових актів України. В п. 14.1.116 ст. 14 Податкового кодексу України надається тлумачення лише поняття недержавного пенсійного забезпечення як пенсійного забезпечення, що реалізується недержавними пенсійними фондами, страховими компаніями та банківськими установами [15]. З цієї причини існує багато різних трактувань в залежності від поглядів вчених, що його досліджують.

Трактування дослідниками поняття «пенсійне забезпечення» наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Тлумачення дослідниками поняття «пенсійне забезпечення» *

Дослідник	Тлумачення
І. Берінцева	Система соціально-політичних та економічних відносин в рамках проведеної державою соціальної політики, які забезпечують соціальний захист громадян, котрі не мають можливості продовжувати свою трудову діяльність.
Т. Дідковська	Забезпечення громадян у вигляді пенсій та соціальних послуг, яке надається із настанням пенсійного віку, досягненням трудового стажу або у зв'язку з втратою працездатності чи втратою годувальника за рахунок коштів Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування та Державного бюджету.
А. Казанчан	Вид соціального забезпечення населення, який пов'язаний з виплатою щомісячних і, як правило, довічних грошових виплат – пенсій – непрацездатним громадянам в зв'язку з настанням певних найбільш несприятливих соціальних обставин – старості, інвалідності, втрати годувальника та інших, передбачених чинним законодавством.
Б. Умурзаев	Сукупність економічних відносин з приводу виробництва і розподілу в грошовій формі частини новоствореного продукту, необхідного для задоволення потреб непрацездатних категорій населення суспільства.
С. Єрошенков	Грошова форма матеріального забезпечення для людей, які стають непрацездатними в силу різних причин.
«Пенсійний консультант»	Відокремлена частина національного доходу, яка має свою специфіку на відміну від інших частин тим, що вона спрямовується на створення нормальних життєвих умов для непрацездатних членів суспільства.
О. Линдюк	Система матеріальної підтримки й обслуговування людей, які через об'єктивні причини не можуть мати належного доходу.
С. Мельніков	Сукупність законодавчо визначених заходів, засобів та умов, створюваних та використовуваних державними та недержавними формаціями для досягнення інституційних цілей соціального захисту в частині пенсійного захисту населення.

* Примітка. Складено за даними джерел [2, с. 234]

Опираючись на наведені трактування науковців, можна дійти висновку, що пенсійне забезпечення – це державна система економічних, соціальних, правових та адміністративних заходів, які проводяться з метою захисту громадян, що досягли пенсійного віку, зазнали інвалідності чи втратили годувальника. За його допомогою відбувається забезпечення умов нарахування

та виплат пенсій, опираючись на зроблені у період трудової діяльності обов'язкові чи добровільні пенсійні внески.

Основним завданням пенсійного забезпечення є зменшення економічної нерівності внаслідок поділу доходів населення, індикативних показників бідності в країні, а також зменшення або компенсація впливу економічних та демографічних ризиків.

Виокремлюють дві функції пенсійного забезпечення: розподільчу та відтворювальну. Вони характеризують загальні риси пенсійного забезпечення. В процесі їх здійснення слід враховувати економічні інтереси як працездатних, так і непрацездатних членів суспільства. Також, пенсійне забезпечення реалізує свої специфічні, внутрішні функції, до яких належать: розрахунок тривалості трудового стажу працівника; облік та розподіл накопичувальних пенсійних внесків; оформлення виплати пенсій; зберігання та доставка грошових коштів.

Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 року № 1058-IV, який набрав чинності з 1 січня 2004 року, визначено три рівні системи пенсійного забезпечення (рис. 1) [18].

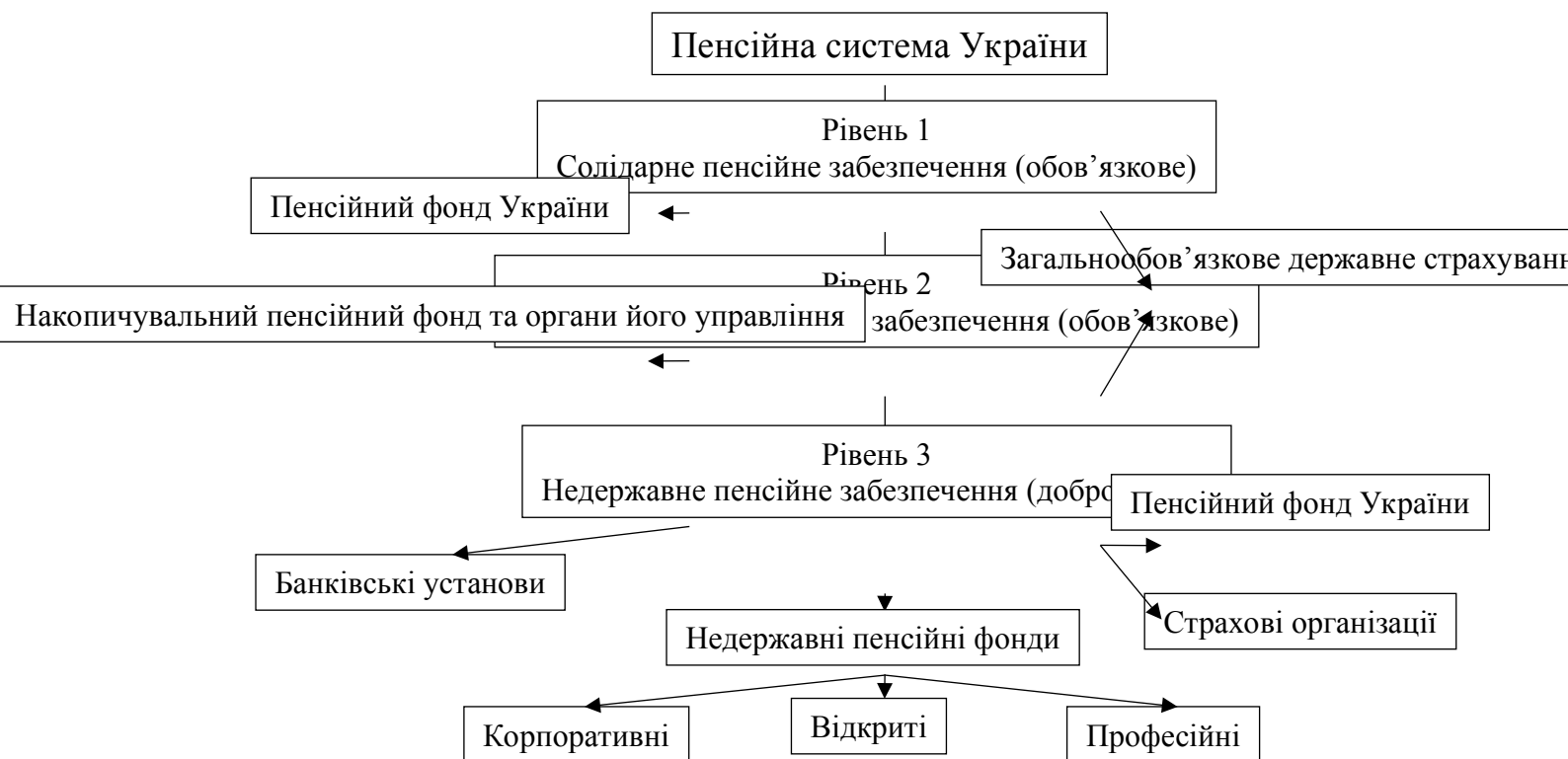


Рис. 1. Структура сучасної пенсійної системи в Україні *

* Примітка. Складено за даними джерел [18].

Солідарна система загальнообов'язкового пенсійного страхування ґрунтується на засадах солідарності і субсидіювання та здійснення виплат пенсії і надання соціальних послуг за рахунок Пенсійного фонду України. В свою чергу, накопичувальна система загальнообов'язкового страхування ґрунтується на засадах поступового накопичення коштів застрахованих осіб.

Система недержавного пенсійного страхування передбачає добровільну участь громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень.

Однак, незважаючи на те, що відповідно до вищезазначеного Закону в Україні функціонує трирівнева пенсійна система, наразі активно розвивається лише її перший рівень – солідарна система пенсійного забезпечення. Другий рівень пенсійної системи й досі не запроваджено.

Основним джерелом фінансування діяльності державних фондів соціального страхування є єдиний соціальний внесок (далі – ЄСВ), запроваджений з 01.01.2011 року Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 року № 2464-VI [20]. З метою спрощення адміністрування, ЄСВ замінив чотири окремих платежі, які справлялися з платників до державних соціальних фондів.

До 2016 року єдиний соціальний внесок справлявся як з роботодавців (нарахування), так і з найманих працівників (утримання) (табл. 2).

Таблиця 2

Розміри ЄСВ залежно від виду доходів до 01.01.2016 року*

Вид доходу	Розмір ЄСВ
1	2
Фонд оплати праці найманих працівників, у т. ч. іноземців	Роботодавці – індивідуальний відсоток ЄСВ, який залежить від класу професійного ризику виробництва. Існує 67 класів ризику. ЄСВ: 36,76% – 49,7%. Для бюджетних установ – 36,3%.
	Наймани працівники – 3,6% із суми заробітної плати. Для державних службовців – 6,1%.

1	2
Винагороди фізичним особам за цивільно-правовими договорами, крім договорів, укладених з ФОП	Роботодавці – 34,7% на суму винагороди
	Наймані працівники – 2,6% з отриманого доходу
Допомога з тимчасової непрацездатності (як перші 5 днів за рахунок коштів підприємства, так і решта днів хвороби за рахунок коштів Фонду соцстраху)	Роботодавці – 33,2% на суму допомоги
	Наймані працівники – 2% із суми допомоги
Заробітна плата та лікарняні працівників-інвалідів	Роботодавці – 8,41% на фонд оплати праці та суму лікарняних
	Працівники-інваліди – 3,6% із суми заробітної плати та 2% із суми лікарняних

* Примітка. Складено за даними джерел [22, с. 159].

Фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності (у тому числі особи на спрощеній системі оподаткування), які не використовували працю найманих працівників, самостійно обирали ставку ЄСВ у розрахунку від мінімальної заробітної плати: 34,7% – мінімальний ЄСВ, що включав в себе страхування у Пенсійному фонді України та страхування на випадок безробіття; 36,21% – мінімальний ЄСВ + страхування від нещасного випадку; 36,6% – мінімальний ЄСВ + страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; 38,11% – мінімальний ЄСВ + страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності + страхування від нещасного випадку.

З 01.01.2016 року ставку єдиного соціального внеску зменшено до 22% для всіх категорій платників за винятком інвалідів, а максимальну базу нарахування підвищено до 25 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Крім того, скасовано утримання ЄСВ із заробітної плати працівників та інших доходів.

З 01.01.2018 року максимальну величину бази нарахування ЄСВ збільшено з 25 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб до 15 розмірів мінімальної заробітної плати, що встановлена законом.

Основні витрати щодо фінансового забезпечення пенсійних виплат за першим рівнем пенсійного забезпечення здійснює Пенсійний фонд України

(далі – ПФУ).

ПФУ призначений для формування і реалізації державної політики у сфері пенсійного страхування шляхом збирання та акумулювання страхових внесків; обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; фінансуванню потреб пенсійного забезпечення населення; здійснення контролю за цільовим використанням коштів [16].

Основну частину бюджету Пенсійного фонду України становлять страхові внески. У вигляді дотацій до бюджету ПФУ надходять кошти Державного бюджету України з метою фінансування виплат пенсій, надбавок та підвищення до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами. Кошти Державного бюджету України також покривають дефіцит, що виникає в бюджеті ПФУ.

Останнім часом Пенсійний фонд України не спроможний самостійно виплачувати пенсії за рахунок одержаних внесків, що призводить до збільшення розміру дотацій із Державного бюджету України. Щорічний приріст кількості пенсіонерів змушує ПФУ збільшувати свої видатки, що ставить під загрозу функціонування початкового рівня цієї системи.

Третій рівень пенсійної системи становить система недержавного пенсійного забезпечення (далі – НПЗ). Після набрання чинності у 2004 році Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 року № 1057-IV здійснюється її розбудова та поступовий розвиток. Основу третього рівня пенсійної системи складають недержавні пенсійні фонди.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється:

- недержавними пенсійними фондами – шляхом укладання пенсійних контрактів між адміністраторами фондів та вкладниками;
- страховими організаціями – шляхом укладання договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;
- банківськими установами – шляхом укладання договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків [9, с. 35].

На фінансовому ринку України недержавні пенсійні фонди (далі – НПФ) вважаються достатньо новим сегментом. Вони надають послуги з недержавного пенсійного страхування, заключаючи договори як з юридичними, так і з фізичними особами в рамках наявних пенсійних схем, що засновані на солідарних чи індивідуальних пенсійних рахунках.

Відповідно до законодавства, в Україні існують три види недержавних пенсійних фондів: відкриті, корпоративні та професійні (табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика видів недержавних пенсійних фондів *

Вид НПФ	Засновники	Вкладники	Учасники
Відкритий	Будь-які юридичні особи	Будь-які вкладники	Будь-які учасники
Корпоративний	Одне або кілька підприємств	Засновники та інші підприємства, учасники	Працівники підприємств вкладників
Професійний	Професійне об'єднання	Засновники та інші підприємства за договором, учасники	Члени професійних об'єднань

* Примітка. Складено за даними джерел [8, с. 8].

Корпоративний фонд засновується одним чи кількома юридичними особами-роботодавцями, до яких можуть приєднуватись й інші роботодавці-платники.

Професійний фонд створюють шляхом об'єднання фізичних або юридичних осіб, у тому числі профспілками та їх об'єднаннями, чи просто фізичними особами за професійною ознакою (вчителі, будівельники та ін.).

Щодо відкритих фондів, то вони створюються однією чи кількома юридичними особами та є доступними для усіх фізичних і юридичних осіб як вкладників фонду.

Пенсійні накопичення учасників недержавних пенсійних фондів формуються за рахунок пенсійних внесків, сплачених ними самими, їхніми роботодавцями, професійними спілками або членами сім'ї, та інвестиційного

доходу, який отримано в результаті інвестування сплачених внесків.

Ключовою відмінністю від солідарної пенсійної системи є те, що усі кошти, акумульовані на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду, є власністю цього учасника недержавного пенсійного фонду, незалежно від того, хто здійснював пенсійні внески і, ніхто крім самого учасника, не може розпоряджатися даними коштами. Вагомою перевагою недержавних пенсійних програм є те, що пенсійні кошти учасника НПФ є об'єктами спадкування.

Для чіткого розуміння різниці між системами пенсійного забезпечення доцільно розглянути таблицю 4.

Таблиця 4

Порівняльна характеристика систем
недержавного і державного пенсійного забезпечення*

Показник	Система державного пенсійного забезпечення	Система недержавного пенсійного забезпечення
Наявність державних гарантій покриття	Держава надає гарантії	Ні
Джерело фінансування	Державний бюджет	Обов'язкові страхові та пенсійні внески, що надходять за застраховану особу, добровільні
Необхідність участі у фінансуванні	Ні	Обов'язкова
На користь кого здійснюється	Фізична особа	Фізична особа
Можливість добровільної участі потенційного одержувача покриття за рахунок власних коштів	Ні	Так
Періодичність і термін надання покриття	Щомісячно, довічно або на період непрацездатності	Визначається умовами договору
Періодичність і термін надання покриття	Визначається законодавчо	Визначається законодавчо або договором

* Примітка. Складено за даними джерел [9, с. 36].

Отже, можемо стверджувати, що обидві системи пенсійного забезпечення мають не лише відмінне історичне коріння, а також вагомі відмінності у правових, податкових та економічних аспектах.

2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Доходи бюджету Пенсійного фонду України відіграють пріоритетну роль у забезпеченні населення пенсійного віку соціальними благами. До структури сукупних доходів бюджету ПФУ входять як власні, так і передані кошти. Власними є кошти, які надійшли від сплати обов'язкових страхових платежів, добровільних внесків, фінансових санкцій і комерційної діяльності. Передані доходи – це кошти, які передаються з державного бюджету та з інших державних позабюджетних фондів [5, с. 112].

Динаміка доходів бюджету ПФУ наведена на рис. 2.

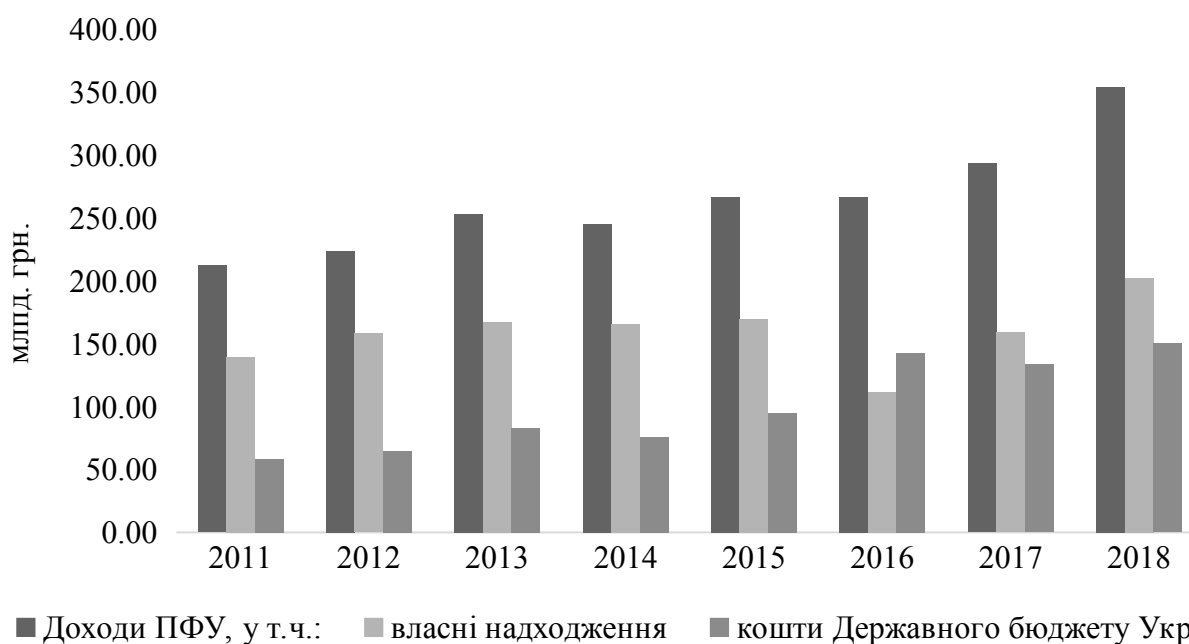


Рис. 2. Динаміка доходів бюджету Пенсійного фонду України у 2011-2018 роках, млрд. грн. *

* Примітка. Складено за даними джерел [5].

Як бачимо з рис. 2, доходи ПФУ протягом 2011-2013 років постійно зростали, однак у 2014 році скоротилися до 245,2 млрд. грн., або на 7,6 млрд. грн. порівняно з попереднім роком, що стало наслідком анексії Автономної Республіки Крим і військових дій на Сході країни. З 2015 року доходи ПФУ

починають поступово збільшуватися, у 2018 році вони склали 353,9 млрд. грн., що на 184,6 млрд. грн. більше в порівнянні з 2009 роком.

Проаналізуємо динаміку структури доходів бюджету Пенсійного фонду України протягом 2011-2018 років, яка наведена в таблиці 5.

Таблиця 5

Динаміка структури доходів Пенсійного фонду України
у 2011-2018 роках *

Показники		Власні надходження			Кошти ДБУ	Інші доходи	Всього доходів
		всього	у тому числі:				
			ЄСВ	інші доходи			
2011 рік	Доходи, млрд. грн.	139,1	135,6	3,5	58,3	0,2	197,6
	Питома вага, %	70,39	68,62	1,77	29,50	0,11	100,00
2012 рік	Доходи, млрд. грн.	158,0	154,0	4,0	64,5	0,1	222,6
	Питома вага, %	70,98	69,18	1,80	28,98	0,04	100,00
2013 рік	Доходи, млрд. грн.	166,8	162,6	4,2	83,2	0,2	250,2
	Питома вага, %	66,67	64,99	1,68	33,25	0,08	100,00
2014 рік	Доходи, млрд. грн.	165,9	159,5	6,4	75,8	0,2	241,9
	Питома вага, %	68,58	65,94	2,64	31,34	0,08	100,00
2015 рік	Доходи, млрд. грн.	169,9	165,4	4,5	94,8	0,3	265,0
	Питома вага, %	64,12	62,42	1,68	35,77	0,11	100,00
2016 рік	Доходи, млрд. грн.	111,7	107,1	4,6	142,6	1,5	255,8
	Питома вага, %	43,67	41,87	1,80	55,75	0,58	100,00
2017 рік	Доходи, млрд. грн.	158,9	154,3	4,6	133,5	0,8	293,2
	Питома вага, %	54,20	52,62	1,58	45,53	0,27	100,00
2018 рік	Доходи, млрд. грн.	202,1	196,9	5,2	150,1	1,7	353,9
	Питома вага, %	57,11	55,63	1,48	42,41	0,48	100,00

* Примітка. Складено за даними джерел [5].

Як свідчать дані таблиці 4, у 2013-2016 роках спостерігалася негативна тенденція скорочення фіскального значення власних надходжень бюджету Пенсійного фонду України, спричинена зниженням частки доходів від ЄСВ з 69,18% у 2012 році до 41,87% у 2016 році. Так, у 2012 році власні надходження становили 70,98% доходів ПФУ, а в 2016 році - зменшилися до 43,67%, що призвело до зростання питомої ваги переданих з ДБУ коштів з 28,98% у 2012 році до 55,75% у 2016 році, або майже вдвічі.

З 2017 року спостерігається зростання частки власних надходжень в доходах бюджету ПФУ. Так, у 2017 році вони становили 158,9 млрд. грн., або 54,20%; у 2018 році – 202,1 млрд. грн., або 57,11%.

Залучені доходи становлять значну частку бюджету Пенсійного фонду України, що є наслідком незбалансованості системи пенсійного забезпечення. Основними причинами даної ситуації є швидке збільшення кількості осіб пенсійного віку відносно економічно активного населення, повільні темпи зростання мінімальної заробітної плати, тіньова зайнятість, політична та економічна нестабільність в країні.

Позитивна тенденція власних надходжень Пенсійного фонду України спостерігається у період з 2016 року. Так, у 2018 року порівняно з 2016 роком їх питома вага зросла з 43,67% до 57,11%. Водночас, кошти, надані Державним бюджетом України, у структурі доходів ПФУ зменшилися з 55,75% у 2016 році до 42,41% у 2018 році. Така ситуація пояснюється, насамперед, збільшенням надходжень єдиного соціального внеску та їх частки у структурі доходів ПФУ.

На рис. 3 відображено динаміку доходів та видатків Пенсійного фонду України у 2011-2018 роках.

За даними рис. 3 можемо спостерігати, що видатки Пенсійного фонду України протягом 2011-2018 років постійно зростають, у 2018 році вони склали 353,9 млрд. грн., що на 156,3 млрд. грн. більше, ніж у 2011 році.

У 2011 році доходи ПФУ становили 212,1 млрд. грн. і перевищували видатки на 1,4 млрд. грн., проте вже в 2012 році доходи склали 224,0 млрд. грн., що на 9,7 млрд. грн. менше здійснених видатків цього року. Протягом 2013-

2017 років дохідна частина також перевищувала видаткову частину бюджету ПФУ, але це було спричинено покриттям дефіциту ПФУ коштами державного бюджету. У 2018 році ситуація знову погіршилася і видатки у розмірі 358,6 млрд. грн. перевищили доходи ПФУ на 4,7 млрд. грн.

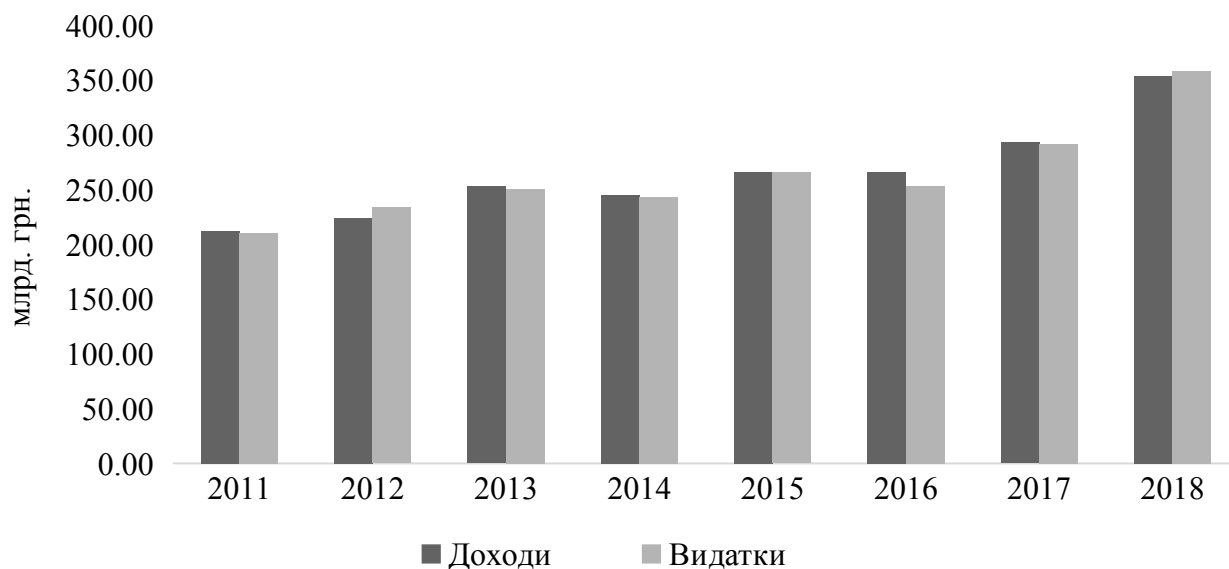


Рис. 3. Динаміка доходів та видатків Пенсійного фонду України у 2011-2018 роках, млрд. грн. *

* Примітка. Складено за даними джерел [5].

Зазначимо, що з 01.01.2020 року Кабінет Міністрів України встановив нові пропорції розподілу єдиного соціального внеску між державними соціальними фондами. Так, наразі ЄСВ розподіляється за основними напрямками загальнообов'язкового державного соціального страхування у таких пропорціях:

1. На випадок безробіття – 4,8058%.
2. У зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності – 9,5727%.
3. На загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (до солідарної системи) – 85,6215% [17].

Розглянемо динаміку надходження єдиного соціального внеску до бюджету Пенсійного фонду України за 2011-2018 роки на рис. 4.



Рис. 4. Динаміка надходжень єдиного соціального внеску до Пенсійного фонду України у 2011-2018 роках, млрд. грн. *

* Примітка. Складено за даними джерел [5].

Як свідчать дані рис. 4, з 2011 року по 2013 рік включно спостерігається поступове зростання обсягу надходжень ЄСВ до бюджету Пенсійного фонду України - з 96,6 млрд. грн. до 162,7 млрд. грн. У 2014 році відбулось незначне зниження обсягу надходжень - до 159,5 млрд. грн., однак вже у 2015 році їх зростання відновилося знову. У 2016 році обсяг надходжень єдиного соціального внеску у доходах бюджету ПФУ стрімко скоротився та склав лише 107,1 млрд. грн., що менше, ніж у 2015 році, на 58,3 млрд. грн. З 2017 року вдалося збільшити надходження ЄСВ, і в 2018 році вони склали 196,9 млрд. грн., проте через зростання величини боргу після 2016 року збільшення надходжень ЄСВ істотно не вплинули на покращення ситуації з дефіцитом бюджету ПФУ.

Збалансування бюджету Пенсійного фонду України є найбільш гострою проблемою державного пенсійного страхування. Обсяг доходів упродовж останніх років є недостатнім для здійснення передбачених видатків, що призводить до перманентного дефіциту.

На рис. 5 відображено дефіцит ПФУ за 2011-2018 роки, переважна частина якого покривається коштами з державного бюджету.

Як свідчать дані рис. 5, у 2011-2014 роках дефіцит Пенсійного фонду

України поступово зменшувався і в 2014 році становив 15,7 млрд. грн., однак вже у 2015 році він зріс вдвічі – до 31,8 млрд. грн. У 2016 році після зменшення ставки ЄСВ до 22% дефіцит ПФУ стрімко збільшився, склавши 85,6 млрд. грн. У 2017 році його вдалося зменшити до 56,1 млрд. грн., а у 2018 дефіцит Пенсійного фонду України скоротився до 32,1 млрд. грн.

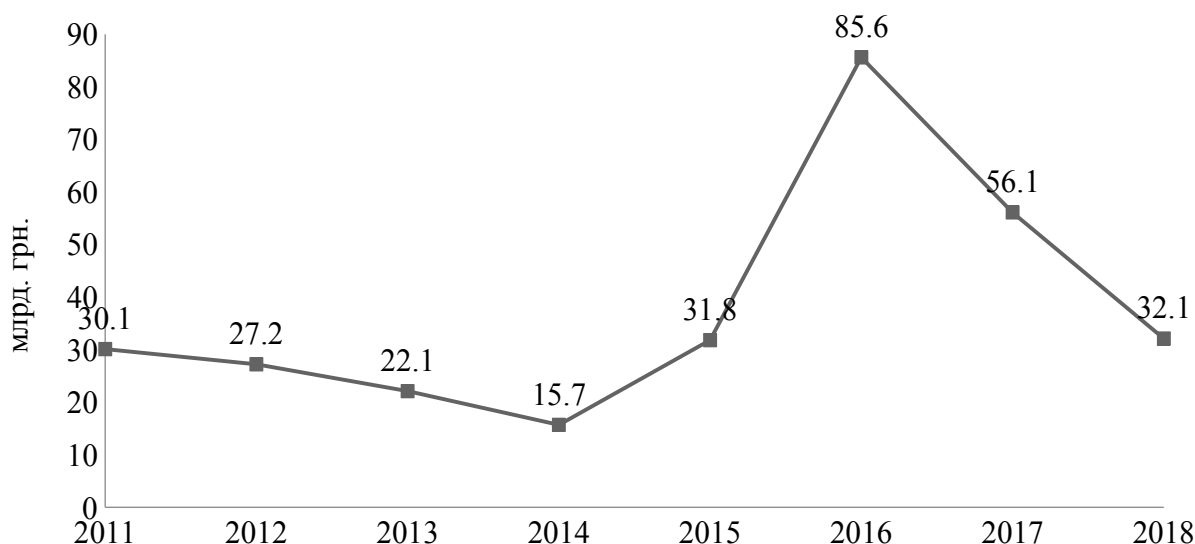


Рис. 5. Дефіцит Пенсійного фонду України у 2011-2018 роках, млрд. грн. *

* Примітка. Складено за даними джерел [5].

Очікувалося, що зменшення ставки ЄСВ зменшить фіскальний тиск на платників податків, сприятиме виведенню заробітних плат «з тіні» та матиме наслідком збільшення бази оподаткування, що дозволить отримувати надходження ЄСВ на достатньому рівні. Однак, сподівання уряду на те, що зниження ставки єдиного соціального внеску спонукає бізнес легалізувати фонд оплати праці не виправдалися. Разом з тим, дефіцит фінансових ресурсів сфери державного соціального страхування, насамперед, Пенсійного фонду України, накладає додатковий тягар на державний бюджет, генеруючи залежність державних фінансів України від боргових ресурсів.

Тому у найближчому майбутньому основним джерелом для пенсійних виплат мають стати недержавні пенсійні фонди. Адже солідарна система внесків у Пенсійний фонд України, яка діє і нині, перестає себе виправдовувати в умовах вкрай несприятливої демографічної ситуації в Україні, за якої

чисельність працюючих та пенсіонерів є приблизно однаковою, що призводить до зменшення обсягу надходжень до бюджету ПФУ та збільшення його видатків. Зазначене продукує дефіцит, що покривається коштами з державного бюджету, збільшуючи тим самим вже існуючий бюджетний дефіцит.

Для кращого розуміння необхідності розвитку недержавних пенсійних фондів розглянемо динаміку основних показників їх діяльності в таблиці 6.

Таблиця 6

Динаміка основних показників діяльності
недержавних пенсійних фондів в Україні у 2014-2018 роках *

Показники	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2018/2014	
						+/-	%
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	55,1	59,7	62,6	58,7	68,8	+13,7	+ 24,86
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	833,7	836,7	834,0	840,8	855,3	+21,6	+ 2,59
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2469,2	1980,0	2138,7	2465,6	2745,2	+276,0	+ 11,18
Пенсійні внески, всього, млн. грн., у т.ч.:	1808,2	1886,8	1895,2	1897,3	2000,5	+192,3	+ 10,63
від фізичних осіб	71,4	80,3	92,2	124,3	172,1	+100,7	+141,04
від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0	0
від юридичних осіб	1736,1	1806,3	1802,1	1772,3	1827,7	+91,6	+ 5,28
Пенсійні виплати, млн. грн.	421,4	557,1	629,9	696,3	809,9	+388,5	+ 92,19
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	75,6	82,2	81,3	78,8	81,3	+ 5,7	+ 7,54
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1266,0	872,2	1080,5	1455,5	1767,7	+501,7	+ 39,63
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1095,0	657,0	834,8	1183,9	1440,5	+345,0	+ 31,51
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	171,0	215,2	245,7	271,5	327,2	+156,2	+ 91,35

* Примітка. Складено за даними джерел [13; 14].

Як свідчать дані таблиці 6, загальна кількість учасників недержавних пенсійних фондів в Україні характеризується сталою тенденцією до зростання. Так, у 2018 році їхня загальна кількість становила 855,3 тис. шт., що на 21,6 тис. шт., або на 2,6% більше у порівнянні з 2014 роком.

У 2015 році загальна вартість активів НПФ становила 1980,0 млн. грн., що на 489,2 млн. грн., або на 19,81% менше порівняно з 2014 роком. Починаючи з 2015 року, загальна вартість активів НПФ перманентно зростає і у 2018 році становить 2745,2 млн. грн., що на 276,0 млн. грн., або на 11,2% більше порівняно з 2014 роком.

Кількість учасників, що отримують виплати, у 2018 році складає 81,3 тис. осіб, що на 5,7 тис. осіб, або на 7,5% більше, ніж у 2014 році. Тобто, значного приросту цього показника не відбулося.

Сума інвестиційного доходу теж характеризується тенденцією до зростання в аналізованому періоді. Так, у 2018 році вона склала 1767,7 млн. грн., що більше на 501,7 млн. грн., або на 39,6% у порівнянні з 2014 роком.

Прибуток від інвестування активів недержавних пенсійних фондів у 2018 році становив 1440,5 млн. грн., що на 345,0 млн. грн., або на 31,5% більше порівняно з 2014 роком.

Загальна кількість укладених пенсійних контрактів у 2018 році становить 68,8 тис. шт., що на 13,7 тис. шт., або 24,9% більше, ніж у 2014 році.

В цілому основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні за аналізований період 2014-2018 років характеризуються певними коливаннями, однак слід відмітити загальну позитивну тенденцію до їх зростання, що свідчить про збільшення довіри населення до системи недержавного пенсійного забезпечення.

Структура пенсійних контрактів з НПФ станом на 31.12.2018 року є такою:

- з вкладниками-фізичними особами – 61,9 тис. шт., що становить 89,97% від загальної кількості контрактів;

- з вкладниками фізичними особами-підприємцями – 0,1 тис. шт., що становить лише 0,15% від загальної кількості контрактів;

- з вкладниками-юридичними особами – 6,8 тис. шт., що становить 9,88% від загальної кількості контрактів [13, с. 2].

Розглянемо динаміку кількості укладених пенсійних контрактів з НПФ та кількості вкладників у 2014-2018 роках (рис. 6).

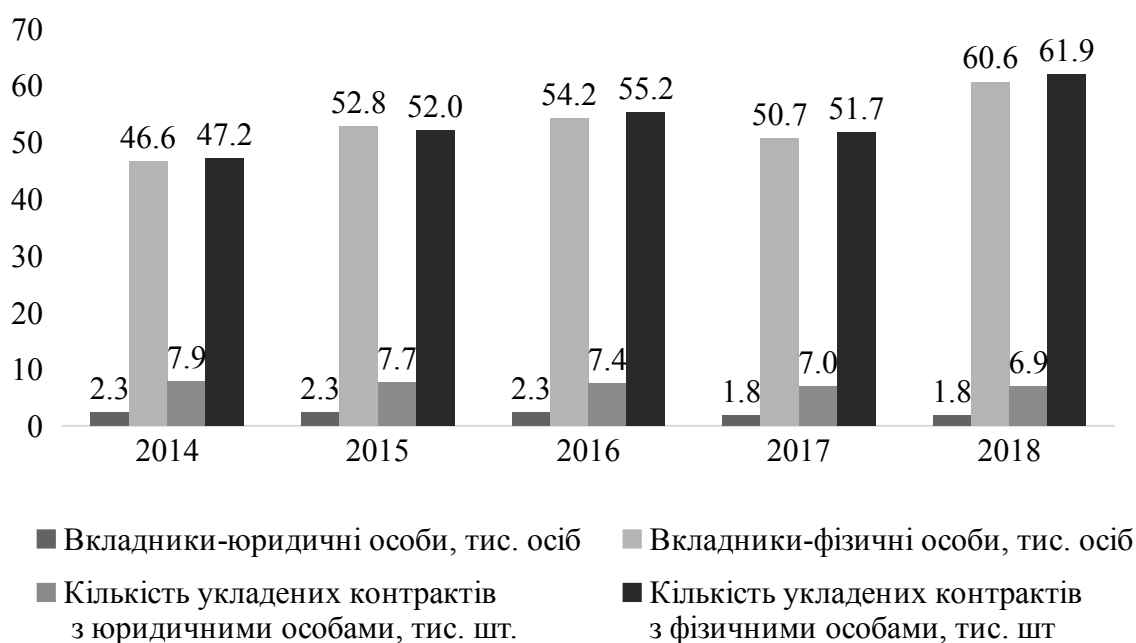


Рис. 6. Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів з недержавними пенсійними фондами та кількості вкладників у 2014-2018 роках *

* Примітка. Складено за даними джерел [13; 14].

Як свідчать дані рис. 6, з 2014 року кількість вкладників-фізичних осіб поступово зростала і в 2018 році становила 60,6 тис. осіб. Водночас, кількість вкладників-юридичних осіб була незначною та поступово зменшувалася, склавши у 2018 році 1,8 тис. осіб, що на 0,5 тис. осіб менше, ніж у 2014 році.

З 2014 року кількість укладених контрактів з юридичними особами поступово скорочувалася і в 2018 році становила 6,9 тис. шт., що на 1,0 тис. шт. менше, ніж у 2014 році.

Кількість укладених контрактів з фізичними особами характеризується тенденцією до зростання протягом аналізованого періоду. Так, у 2018 році їхня кількість становила 61,9 тис. шт., що на 14,7 тис. шт. більше, ніж у 2014 році. Тобто, можна підсумувати, що зацікавленість фізичних осіб до НПФ значно

зросла за даний період.

Основними якісними показниками, які характеризують діяльність НПФ, є пенсійні внески, пенсійні виплати та пенсійні активи. Динаміка основних показників НПФ у 2014-2018 роках подана на рис. 7.

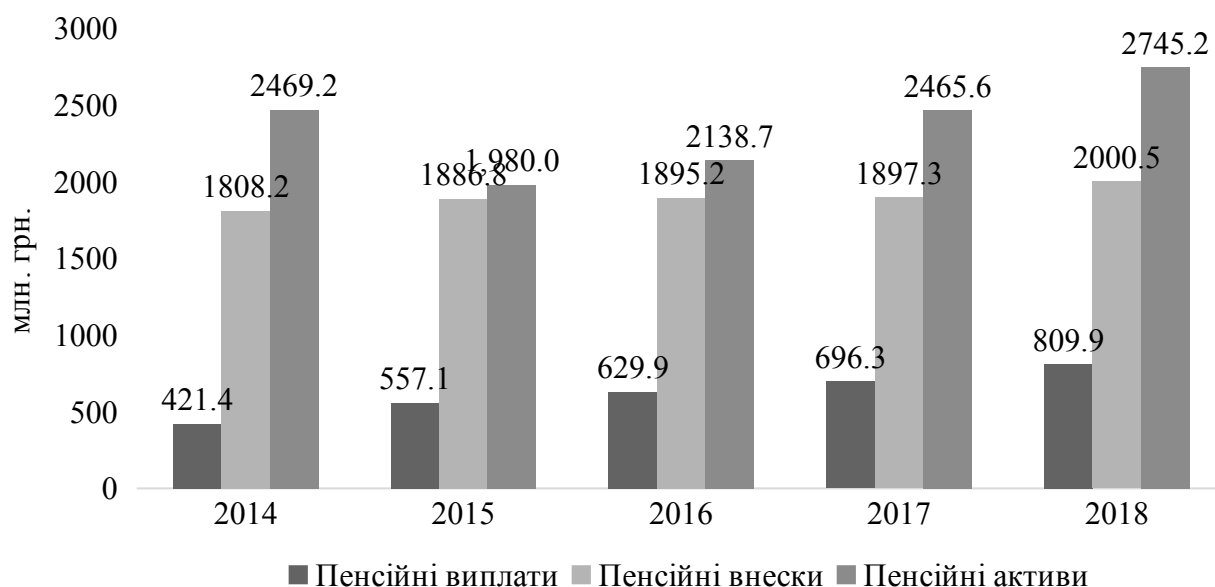


Рис. 7. Динаміка основних показників недержавних пенсійних фондів у 2014-2018 роках, млн. грн. *

* Примітка. Складено за даними джерел [13; 14].

Як свідчать дані рис. 7, сума пенсійних внесків у 2018 році становить 2000,5 млн. грн., збільшившись на 192,3 млн. грн. порівняно з 2014 роком. Середній розмір пенсійного внеску за 2018 рік на одного вкладника-юридичну особу та фізичну особу-підприємця становить 39 298,28 грн.; фізичну особу - 786,32 грн.

Обсяг пенсійних виплат з недержавних пенсійних фондів України у 2018 році склав 809,9 млн. грн., що на 388,5 млн. грн. більше, ніж у 2014 році.

Загальна вартість активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, у 2018 році становила 2 745,2 млн. грн., що на 276,0 млн. грн. більше, ніж у 2014 році.

Отже, проведені нами розрахунки засвідчують позитивну динаміку формування фінансових ресурсів ПФУ і недержавних пенсійних фондів.

3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Пенсійний фонд України фінансується як з власних джерел, так і з державного бюджету і державних фондів соціального страхування. У структурі власних доходів ПФУ закономірно найвагомим є єдиний соціальний внесок.

Отже, на нашу думку, доцільним буде спрогнозувати обсяги надходжень ЄСВ до Пенсійного фонду України на наступні періоди.

Прогнозування як елемент макроекономічної політики – важлива передумова формування бюджету. Воно є невід’ємною частиною процесу бюджетного планування, дає змогу проаналізувати тенденції формування та використання ресурсів бюджету, виявити чинники, які необхідно враховувати у розрахунках бюджетних показників, визначити їх взаємозв’язки, а також можливі способи впливу на ці показники. Зазначене повною мірою стосується й бюджету ПФУ. Для отримання достовірного результату необхідне чітке обґрунтування прогнозних і планових показників [1, с. 100].

За допомогою кореляційно-регресійного аналізу побудуємо прогнозну модель надходжень ЄСВ до Пенсійного фонду України. На основі даних результатів діяльності ПФУ у 2009-2018 роках побудуємо модель залежності доходів ЄСВ (y) від середньомісячної заробітної плати (x) (табл. 7).

Таблиця 7

Дані для розрахунку прогнозу надходжень ЄСВ
до Пенсійного фонду України на 2020-2022 роки *

Рік	Середньомісячна заробітна плата, грн.	ЄСВ, млрд. грн.
t	x	y
1	2	3
2009	2233	96,6

1	2	3
2010	2629	115,7
2011	3054	135,6
2012	3377	154
2013	3619	162,7
2014	4012	159,5
2015	5230	165,4
2016	6475	107,1
2017	8777	154,2
2018	10573	196,9

* Примітка. Складено за даними джерел [4; 5].

На основі наведених даних спостережень побудуємо лінійну регресійну модель, яка встановлює залежність доходів ЄСВ до Пенсійного фонду України (y_i) від середньомісячної заробітної плати (x_i), (i – кількість періодів, що розглядаються):

$$y_i = a_0 + a_1 x_i, \quad (1)$$

де a_0 – постійний складник y_i ;

a_1 – коефіцієнт регресії.

Для вихідних даних таблиці 7 отримано, що $a_0 = 113\,338\,014\,926,42$;
 $a_1 = 6289038,4108$.

Отже, розрахована лінійна модель регресії має вигляд:

$$y_i = 113\,338\,014\,926,42 + 6\,289\,038,4108 x_i.$$

Графічне представлення моделі зобразимо на рис. 8.

Помилка регресії становить 16,19%. Коефіцієнт кореляції R для цієї моделі становить $R = 0,57$.

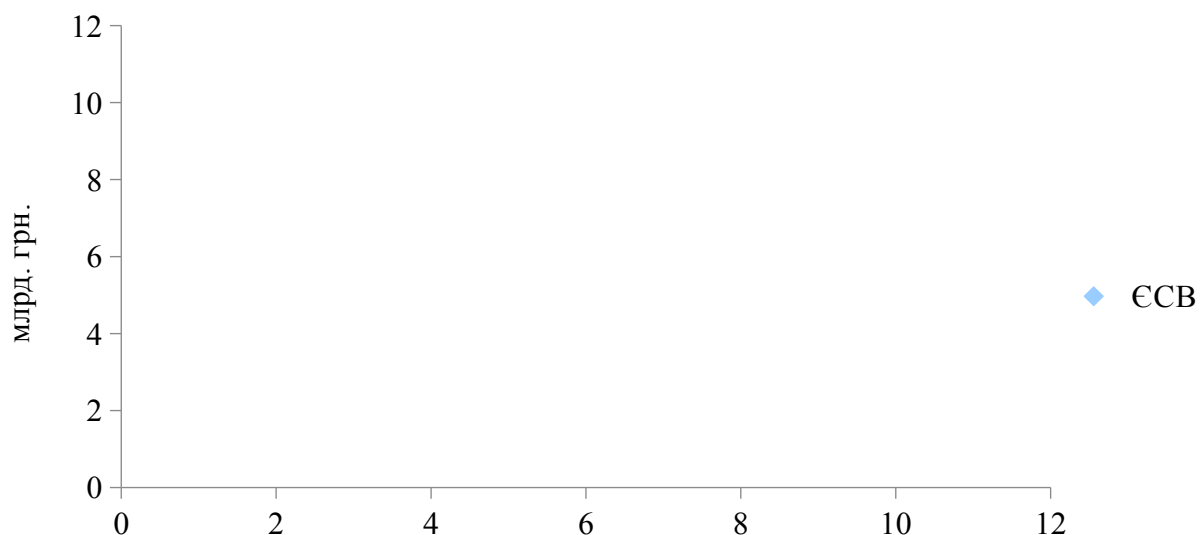


Рис. 8. Статистичні дані та лінія регресії залежності обсягу надходжень ЄСВ до Пенсійного фонду України від середньомісячної заробітної плати *

* Примітка. Складено за даними джерел [5].

Використовуючи модель за формулою 1, зробимо прогноз обсягу надходжень ЄСВ до Пенсійного фонду України, в залежності від розміру середньої заробітної плати, на період 2020-2022 років. Дані про значення середньомісячної заробітної плати отримали, використовуючи інформацію з Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки [21], розробленого Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Отримані дані представимо у вигляді таблиці 8.

Таблиця 8

Статистичні дані та прогнозне значення доходів ЄСВ до Пенсійного фонду України на 2020-2022 роки *

Роки	Прогнозовані значення середньомісячної заробітної плати, грн.	Розраховані на основі моделі прогнозні показники доходу ЄСВ, млрд. грн.
2020	12 540	192,2
2021	15 224	204,8
2022	16 682	218,3

* Примітка. Складено за даними джерел [21].

За розрахунками, розмір середньої заробітної плати буде збільшуватися у прогнозовані роки, що, у свою чергу, приведе до зростання обсягу надходжень ЄСВ до Пенсійного фонду України.

Опираючись на проведений нами аналіз, можемо дійти висновку, що чинна пенсійна система України не забезпечує належного задоволення потреб населення, що досягнуло пенсійного віку.

Причинами нестабільного фінансового стану пенсійної системи України є:

- продовження тенденції щодо зростання дефіцитності бюджету ПФУ, що призводить до постійного коригування бюджетних показників, проте зберігаються високі ризики дефіциту в середньо- і довгостроковій перспективі;
- виразнішою стає тенденція щодо нарощення заборгованості із сплати єдиного соціального внеску до ПФУ (насамперед, фізичними особами-суб'єктами підприємницької діяльності), ухиляння платників від сплати страхових внесків та тіньова заробітна плата;
- недосконалість механізмів обчислення і перерахунку пенсій та виплата значної кількості дострокових і пільгових пенсій;
- посилення розриву розміру пенсій і заробітної плати через стрімку зміну співвідношення між кількістю працездатного і непрацездатного населення;
- дефіцит надійних ліквідних фінансових інструментів НПФ;
- значна неінформованість громадян у сфері пенсійного забезпечення, що склалася через відсутність інтересу населення до участі у формуванні пенсійних накопичень.

Ризики незбалансованості бюджету ПФУ стають ризиками Державного бюджету України та призводять до невиправданого навантаження на нього. Щоб вийти із цієї ситуації, уряду необхідно або підвищувати ставку єдиного соціального внеску, що збільшить навантаження на фонд оплати праці, або збільшувати пенсійний вік. Разом з тим, від цих заходів держава спроможна отримати відразу дві переваги – в складі робочої сили залишаються працюючі громадяни, які повинні сплачувати пенсійні внески протягом тривалішого терміну; після виходу на пенсію вони отримуватимуть пенсійні виплати

протягом коротшого терміну. Це дозволить згодом стабілізувати пенсійну систему України.

Вплив вищезазначених проблем відображається на соціальному і економічному стані країни через те, що в українському суспільстві не достатньою мірою вирішуються питання у сфері пенсійного забезпечення та пенсійного захисту громадян. Тому, для покращення фінансового стану пенсійної системи необхідно встановити залежність розмірів пенсій від величини заробітку і трудового стажу, індексації пенсій та алгоритму її розрахунку, сприяти заохоченню громадян до заощадження коштів на старість, забезпечити фінансову стабільність пенсійної системи та створити додаткові умови для розвитку економіки.

Сучасною загальносвітовою тенденцією є відхід від концепції патерналістичної соціальної держави, згідно з якою основний тягар із соціального захисту лежить на державі. Особливо гострою ця проблема є в Україні. Зміна концепції неминуча, держава, хоча й досить повільно, але відходить від патерналізму, що трактується як матеріальне забезпечення всіх без винятку громадян, які перебувають у скруті, у формі прямих виплат з державного бюджету. Сьогодні в Україні можна спостерігати зародження неопатерналістичної держави, в умовах якої соціальна функція здійснюється через більш широке застосування і розширення методів реалізації соціальної політики, спрямованих на запобігання соціальним ризикам [28, с. 80].

Тому доцільно донести до молодого покоління, що наявність та розмір соціальних виплат у похилому віці залежить від активної трудової діяльності та безперервної участі у соціальному страхуванні. Таким чином, для кращого функціонування системи пенсійного забезпечення необхідно дотримуватися принципу особистої відповідальності громадянина, за яким кожна особа має забезпечити собі статок не лише для підтримки свого поточного життєвого рівня, а й майбутні статки. Впровадження принципу особистої відповідальності за своє матеріальне забезпечення дозволить державі стати гарантом, регулятором та організатором соціального захисту, а не його забезпечувачем,

що значно зменшить грошовий тягар держави.

Не можна не погодитися з думкою І. Чугунова та О. Насібової, що сьогоdnішній стан пенсійної системи свідчить про її недосконалість та необхідність коригування процесів подальшого проведення пенсійної реформи, передусім в частині пом'якшення фінансового тиску на Пенсійний фонд України через поступовий перехід до посилення ролі накопичувальних складових пенсійної системи. «Саме розвиток недержавних пенсійних фондів дозволить виконувати даний принцип соціального забезпечення населення», - підкреслюють науковці [27, с. 113].

Наявність у складі накопичувального рівня НПФ дозволяє оцінювати рівень незалежності пенсійних накопичень громадян від політичних ризиків, притаманних державній системі пенсійного забезпечення [1, с. 97].

Завдяки акумулюванню недержавними пенсійними фондами грошових коштів, що використовуються і для накопичення, і для фінансування пенсійних виплат, посилюється попит на інвестиційні інструменти. Це спричинено надходженням коштів на ринок інвестиційних інструментів, в які, згідно із законодавством, дозволено вкладати кошти пенсійних фондів. Посилення пропозиції інвестиційних інструментів відбувається завдяки вливанню пенсійних коштів на ринок. Також стимулюється збільшення обсягів емісій цінних паперів, вдосконалення технологій інфраструктури ринку цінних паперів та розвиток інновацій на ринку шляхом появи нових інструментів. Це сприяє підвищенню ефективності розміщення ресурсів, що в результаті призводить до вищої дохідності недержавних пенсійних фондів.

На жаль, розвиток програм добровільного страхування обмежується низьким рівнем довіри населення до установ фінансово-кредитної сфери, а також нерозвиненістю інструментів для інвестування залучених коштів від учасників НПФ.

Саме тому, НПФ можуть забезпечити лише довгострокові фінансові вклади, що продукує велику кількість ризиків, які ускладнюють розвиток недержавних пенсійних фондів і знижують довіру населення (табл. 9).

Ризики недержавного пенсійного забезпечення та способи їх мінімізації *

Назва та сутність ризиків	Способи уникнення або мінімізації
Фінансові – ризики, пов’язані з діяльністю на фінансовому ринку	Страховання, еккаутинг, сканування загроз, диверсифікація у пенсійному страхуванні
Демографічні – підвищення демографічного навантаження особами похилого віку	Державні програми стимулювання народжуваності: підвищення якості та доступності медичних послуг
Управлінські – прийняття неправильних управлінських рішень	Створення оптимальної ієрархічної структури управління недержавними пенсійними фондами, впровадження освітніх програм для майбутніх працівників НПФ
Актуарні – помилки математичних розрахунків фінансової стійкості пенсійного фонду в майбутньому	Підвищення рівня кваліфікації працівників НПФ, автоматизація розрахунків
Технологічні – ризики, пов’язані з функціонуванням обладнання і програмного забезпечення НПФ	Впровадження найбільш сучасних інформаційних технологій
Політичні – зміна політичного устрою	Зменшення впливу політичної ситуації на економічну сферу шляхом подальшої інтеграції у світовий економічний простір
Психологічні – недовіра населення фінансовим інститутам довгострокового інвестування	Підвищення рівня обізнаності та активності населення в питаннях пенсійного забезпечення

* Примітка. Складено за даними джерел [26, с. 46].

За даними таблиці 9 можна зробити висновок, що відповідальність за частину ризиків лежить на державі, а інша частина ризиків залежить від НПФ. Тому доцільно розмежувати рекомендації з удосконалення діяльності НПФ, що слід реалізувати на державному рівні та окремої фінансової установи.

На державному рівні можливими заходами покращення діяльності недержавних пенсійних фондів є:

- підвищення прозорості діяльності недержавних пенсійних фондів через імплементацію міжнародних стандартів фінансової звітності;
- підвищення рівня гарантій для вкладників НПФ шляхом обов’язкового страхування фінансових ризиків;
- уніфікація стандартів обліку пенсійних коштів, акумульованих на користь учасників НПФ;

- запровадження більш жорстких умов реєстрації НПФ як фінансової установи з метою підвищення їх надійності;
- підвищення рівня кваліфікації працівників НПФ, а також фінансової грамотності та економічної обізнаності населення.

На рівні недержавних пенсійних фондів удосконалення їхньої діяльності може розвиватися двома шляхами:

1. Підвищення якості та диверсифікації фінансових послуг, що надаються шляхом укрупнення НПФ. Таке укрупнення можливе за рахунок максимізації кількості учасників та вкладників або платників з високим рівнем доходів і збільшення прибутку за рахунок зростання загальної суми комісійних доходів.

2. Друга стратегія розвитку зумовлена низьким рівнем праці, за якої подальший розвиток НПФ створить можливість для економії на масштабі. В такому випадку, навіть для платників з низьким доходом і нерегулярною сплатою нарахувань участь в пенсійному забезпеченні буде прибутковою. Економія на масштабі сприятиме активізації діяльності НПФ у сегменті громадян з низьким рівнем доходів, які є менш рентабельними. Також, значним резервом економії є витрати на утримання агентств, адміністрування пенсійних коштів і на загальне забезпечення діяльності НПФ.

Як стверджують І. Чугунов та О. Насібова, значний потенціал зростання і ефективного функціонування недержавних пенсійних фондів має позитивні наслідки для вітчизняної економічної системи: можливість участі громадян у створенні додаткової пенсії і підвищення рівня добробуту, зменшення навантаження на бюджетну систему при здійсненні державних соціальних зобов'язань, розробка ефективних механізмів для розвитку цінних паперів, розподілу капіталу між галузями економіки, сприяння стабільності функціонування фондового ринку країни [27, с. 113].

Разом з тим, пенсійна система України є недосконалою як за формою, так і за змістом. Однак слід визнати, що ідеальних пенсійних систем в світі не існує. Україна, як і кожна країна, намагається гарантувати гідне пенсійне забезпечення своїм громадянам.

ВИСНОВКИ

Система пенсійного забезпечення в Україні – це державна система економічних, соціальних, правових й адміністративних заходів, які проводяться з метою захисту громадян, що досягли пенсійного віку, через забезпечення умов нарахування та виплат пенсій, опираючись на зроблені у період трудової діяльності обов'язкові чи добровільні пенсійні внески. Основними її завданнями, що потребують значного обсягу фінансових ресурсів, є досягнення задовільного матеріального становища громадян, що досягли пенсійного віку; скорочення економічної нерівності внаслідок розподілу доходів населення; зменшення або компенсація впливу економічних та демографічних ризиків.

Найбільш гострою проблемою державного пенсійного забезпечення є збалансування бюджету Пенсійного фонду України. За останні роки обсяг надходжень до ПФУ значно зменшився і є недостатнім для здійснення передбачених видатків, що призводить до перманентного дефіциту. Разом з тим, дефіцит фінансових ресурсів сфери державного пенсійного забезпечення накладає додатковий тягар на державний бюджет, генеруючи залежність державних фінансів України від боргових ресурсів.

Натомість, недержавні пенсійні фонди формують портфель, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику, що забезпечує, по-перше, захист грошових коштів населення від інфляційних процесів; по-друге, отримання визначеного приросту капіталу.

Тому перспективним напрямом формування фінансових ресурсів системи пенсійного забезпечення в Україні є розвиток недержавних пенсійних фондів. Переваги недержавного пенсійного забезпечення полягають у тому, що воно більш гнучко враховує зміни потреб страхувальників, знижує навантаження на бюджетну систему, сприяє розробці і розвитку механізмів інвестування в цінні папери, ефективно розподіляє капітал між галузями економіки, створює умови для стабільної діяльності фондового ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біла Г.І. Необхідність, можливості та перспективи розвитку накопичувального рівня пенсійної системи України. *Соціальна політика*. 2009. С. 91-103.
2. Буряченко О.Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення: дис. ... канд. екон. наук. : 25.00.01. Одеса, 2017. 252 с.
3. Гуцалова Ю.Є. Прогнозування потреби в коштах на пенсійне забезпечення. *Економічний простір*. 2015. Вип. 96. С. 98-112.
4. Звіт про середньомісячну заробітну плату за 2009-2018 роки. URL: <https://index.minfin.com.ua/labour/salary/average/2018/>(дата звернення: 17.01.2020).
5. Звіти про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2011-2018 роки. URL:<https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/> (дата звернення: 17.01.2020).
6. Кириленко О.П., Малиняк Б.С., Петрушка О.В. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи : монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 350 с.
7. Коваль О.П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку : монографія. Київ: НІСД, 2012. 240 с.
8. Корнєєв В.В. Страхування і недержавне пенсійне забезпечення як ресурсокумулятивні сегменти вітчизняного фінансового ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 13. С. 6-9.
9. Криклій В.А. Зарубіжний досвід функціонування недержавних пенсійних фондів та можливості його застосування в Україні. *Економічний часопис-XXI*. 2013. № 2. С. 34-37.
10. Крупка М.І., Приймак І.І. Пенсійна реформа в Україні: переваги та

недоліки. *Сучасні проблеми економіки і менеджмент*. 2011. С. 297-298.

11. Кучер Г.В. Державні фінансові ресурси : монографія. – Київ: КНТЕУ, 2018. – 608 с.

12. Лисяк Л.В. Фінансові ресурси недержавних пенсійних фондів в Україні: проблеми формування та можливості інвестування. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 34 (1). С. 267-274.

13. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2018 року. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf (дата звернення: 17.01.2020).

14. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2016 року. URL: https://nfp.gov.ua/files/17_Dep_Repetska/NPF_IV_kv%202016.pdf (дата звернення: 17.01.2020).

15. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-IV. Дата оновлення: 01.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 19.12.2019).

16. Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 р. № 280. Дата оновлення: 03.05.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF> (дата звернення - 15.12.2019).

17. Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 675: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 655. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2019-%D0%BF#n2> (дата звернення - 17.01.2020).

18. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення - 15.12.2019).

19. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 07.11.2012 р. № 2464-VI. Дата оновлення: 27.12.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2464-17> (дата звернення – 17.01.2020).

20. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI. Дата оновлення: 27.12.2019. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2464-17> (дата звернення: 17.01.2020).

21. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-prognozu-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvitku-ukrayini-na-20202022-roki-i150519> (дата звернення: 17.01.2020).

22. Сідельникова Л.П. Сучасний стан та перспективи фінансування державних фондів соціального страхування. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 6. С. 158-162.

23. Сідельникова Л.П. Асиметрії формування ресурсів Пенсійного фонду України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. Вип. 18. Ч. 2. С. 162-165.

24. Скоробагатько А.В. Правове регулювання пенсійного забезпечення наукових працівників: дис. ... канд. екон. наук : 12.00.03. Одеса, 2006. 161 с.

25. Скуратівський В.А., Палій О.М., Лібанова Е.М. Соціальна політика : навч. посіб. Київ: УАДУ, 2003. 365 с.

26. Черненко К.П. Проблеми та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та держава*. 2015. Вип. 10. С. 45-48.

27. Чугунов І.Я., Насібова О.В. Фінанси пенсійного забезпечення : монографія. Київ: КНТЕУ, 2017. – 248 с

28. Шумило М.М. Сучасний стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні. *Молодий вчений*. 2017. Вип. 2. С. 76-87.

АНОТАЦІЯ

В науковій роботі під шифром «Пенсійне забезпечення» розглянуті актуальні теоретичні та практичні аспекти формування фінансових ресурсів Пенсійного фонду України та недержавних пенсійних фондів. Система пенсійного забезпечення реалізує одну з основних гарантій соціального захисту непрацездатних громадян похилого віку з метою задоволення їхніх матеріальних потреб та інтересів. Разом з тим, вона потребує модернізації, першою чергою, в частині розбудови добровільного пенсійного забезпечення.

Метою наукової роботи є поглиблення теоретико-методичних засад формування фінансових ресурсів системи пенсійного забезпечення в Україні та визначення напрямів їх практичної реалізації у сучасних умовах.

Відповідно до визначеної мети у науковій роботі окреслено і вирішено таке **основне завдання** – здійснити моніторинг сучасних реалій фінансування системи пенсійного забезпечення в Україні та сформувані пропозиції щодо подальшого вдосконалення пенсійного захисту населення шляхом активізації діяльності недержавних пенсійних фондів.

Об'єктом дослідження є фінансові ресурси Пенсійного фонду України та недержавних пенсійних фондів.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти формування фінансових ресурсів системи пенсійного забезпечення в Україні в умовах демографічного старіння населення

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні і практичному вирішенні основних завдань щодо формування фінансових ресурсів системи пенсійного забезпечення в Україні з метою зниження навантаження на державний бюджет.

Наукова робота містить 3 розділи, загальним обсягом 30 сторінок. Для більш чіткого викладення матеріалу подано 9 таблиць та 8 рисунків. У роботі використані законодавчі та нормативні документи України, наукові розробки та навчальні посібники, періодична література, Інтернет-ресурси загальною кількістю 28 джерел.

В процесі дослідження особлива увага приділялася науковим дослідженням таких авторів: Г. Білої, О. Буряченка, Ю. Гуцалової, О. Кириленко, О. Ковалю, М. Крупки, В. Корнеєва, В. Криклія, Л. Лисяк, Л. Сідельникової, А. Скоробагатька, В. Скуратівського, І. Чугунова. Проте аналіз наукових праць наведених авторів свідчить про недостатнє опрацювання проблематики зменшення обсягу надходжень до Пенсійного фонду України та малорозвиненість ринку інвестиційних ресурсів недержавних пенсійних фондів, що завдає стримуючий вплив на фінансово-економічний розвиток країни.

У процесі вирішення поставлених завдань використані загальнотеоретичні, економіко-статистичні та економіко-математичні методи.

До роботи додаються копії тез наукових конференцій автора.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, фінансові ресурси, Пенсійний фонд України, єдиний соціальний внесок, дефіцит, недержавні пенсійні фонди.